

NAMIK KEMAL'İN DİYOJEN GAZETESİNDEKİ MİZAHÎ YAZILARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

*Hüseyin DOĞRAMACIOĞLU**

ÖZET

Namık Kemal 1870'li yıllarda bir yandan İbret gazetesini çıkarırken bir yandan da Diyojen'de mizahî yazılar kaleme alır. Bu gazetede yayımlanan yazılarında onun bu güne kadar gizli kalmış olan esprileri saklıdır. Namık Kemal, Diyojen'de gür sesli bir vatan şairi olarak değil, olaylar ve karşılaştığı insanlarla alay eden esprili bir adam olarak karşımıza çıkar. Diyojen'deki birçok fıkralar ve komik yazılar Namık Kemal'e aittir. Diyojen'deki yazılar üzerine yapılan bu inceleme vatan şairimizin bilinmeyen esri yönünün ortaya çıkmasını ve şairimizin daha yakından tanınmasını sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Namık Kemal, Diyojen gazetesi, fıkralar, mizahî yazılar, sosyal tenkitler ve çözüm önerileri.

AN EVALUATION ON HUMOUR ARTICLES OF NAMIK KEMAL IN NEWSPAPER OF DIOGENES

ABSTRACT

Namık Kemal publishes both the newspaper of İbret and the newspaper of Diogenes which in he writes humor writes, at the same time on 1870's. There are his jokes which are hidden to this day, in his published writings in this journal. Namık Kemal isn't as a vocal country poet but he is a humorous man who ridicules the people they meet in Diogenes. Many jokes and funny articles in Diogenes belong to Namık Kemal. This examination we do provides the emergence of an unknown aspect of this poet's jokes and recognition of the poet more closely.

Keywords: Namık Kemal, newspaper of Diogenes, jokes, humor articles, social criticism and proposals for solutions.

Giriş

Namık Kemal ile Teodor Kasap'ın birlikte çıkardıkları Diyojen gazetesi, ülkemizde yayımlanan ilk mizah dergisidir. Bunun yanında siyasî ve sosyal eleştirilerin espriler ve fıkralarla yapıldığı bir yayın organıdır. Namık Kemal gibi gür sesli bir vatan şairinin kendisinden beklenmeyecek bir üslûpla kaleme aldığı mizahî yazılar bugüne kadar yeni Türk harflerine aktarılmadığı için gün ışığına çıkmamış ve Namık Kemal'in mizahî yönünün gölgede kalmasına

* Yrd. Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Ü. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: hdogramacioglu@mynet.com

sebepl olmuştur. Namık Kemal, bir yandan İbret gazetesinde erkeksi ve gür sesiyle vatan diye haykırmış, bir yandan da Diyojen’de komik yazılar kaleme almıştır. Bu yazılarda kadınlar, farklı milletleri oluşturan fertler, kolera, İstanbul, gazetecilik gibi muhtelif konularda Namık Kemal’in yarı esprili, yarı ciddi fikirleri sıralanır. Bu fikirler ya fıkra olarak ya da teatral anlatımı oluşturan muhavereler şeklinde ortaya atılır. Diyojen gazetesinin uzun soluklu olmamasının bir sebebi Namık Kemal ve Teodor Kasap’ın siyasî ve sosyal tenkitleri hiç korkmadan kaleme almaları şeklinde izah edilebilir.

1. Diyojen’in Yayın Serüveni:

Diyojen gazetesi, 24 Kasım 1870 tarihinde bir mukaddime ile yayın hayatına başlar. Bu tarihte yayımlanan 1. sayıdan 183. sayıya kadar yayın serüveni kesintilerle devam eder. Gazetede çıkan yazılar yüzünden üç defa farklı zamanlarda kapatılan Diyojen’in 183. sayısından itibaren tekrar yayına başlamamak üzere yayın hayatına son verilir.

Diyojen gazetesi Salı ve Cuma günleri olmak üzere haftada iki kez yayımlanmıştır. Yönetim yeri ve matbaası ise Asma altı’nda bulunmuştur: “İşbu gazete haftada iki defa Salı ve Cuma günleri şerh olunur. Matbaa ve idarehanesi İstanbul’da Asma altı’nda vaki Camlı Han derununda kâindir. Bir seneliği 4 mecdiye ve altı aylığı yarım Osmanlı lirası, üç aylığı 1 mecdiye ve bir nüshası 1 kuruştur. Taşralar için posta ücreti zam olunur. İlânâtın beher satırından 3 kuruş ve mevadd-ı sâirenin satırından 6 kuruş alınır”¹

Gazetenin logosunda ünlü Yunan filozofu Diyojen’in karikatürü bulunur. Bu karikatürde Yunan Kralı II. Philippe’in oğlu Büyük İskender ile Filozof Diyojen’in birlikte çizilmiş resmi vardır ve hemen karikatürün altında Diyojen’e ait olan: “Gölge etme başka ihsan istemem” sözü yazılıdır. Bu karikatür ve söz Diyojen gazetesinin tüm sayılarında logo olarak kullanılmıştır:

Gazetede Diyojen ile İskender arasında geçen bu muhaverenin nedeni açıklanmamakla birlikte Nihat Sami Banarlı’nın Resimli Türk Edebiyatı Tarihi’nde bu konuşma hakkında tafsilatlı bilgiler vardır.² Buna göre Büyük İskender, cihan hâkimiyeti kurmak için tüm Anadolu’yu ele geçirdikten sonra ordusuyla Orta Asya bozkırlarına, Şu’nun memleketine doğru yönelir. Şu Destanı’nda adı geçen ünlü Türk hakanı Şu’ya İskender’in ordusuyla yaklaştığı haber verilir. Ancak Şu, hiç tepki vermeyerek ördeklerin içinde yüzdüğü suni havuzunu getirmelerini söyler. Bu

¹ Diyojen künyesi, *Diyojen*, 27 Nisan 1287, S: 16

² Banarlı, Nihat Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, cilt I, MEB Yayınları İstanbul 2001, s. 15-16

havuza ördekler bırakır ve seyrederek. Bu sırada Şu, dünyanın belki de ilk savaş büyüsünü yapmaktadır. İskender'in askerleri Şu'nun memleketine yaklaşınca Şu, gönderdiği bir avuç savaşçıyla İskender'i bozguna uğratar, çünkü İskender'in askerleri yapılan büyüün tesiriyle yürümeyi bile becerememekteydiler. İlk yenilgisini alan İskender geri çekilir. Yenilginin alındığı zaman dilimi soğuk bir kış günüdür ve Diyojen güneş gören bir mağarada ısınmaya çalışır. Bu sırada Yunan Kralı İskender mağaranın ağzına doğru eğilerek "Üstadım, şimdi ne buyurursunuz, ne istersiniz?" diye sorunca o da meşhur sözü olan "Gölge etme başka ihsan istemem" der. Bu durumu temsil eden karikatür, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi'nde aşağıdaki gibi yer alır:

(Yukarıdaki resim Resimli Türk Edebiyatı Tarihi Cilt I, s. 15'te yer almaktadır.)

Namık Kemal'in, Menemenlizade Rıfat Bey'e yazdığı bir mektupta Diyojen'in yayına başlaması ile ilgili olarak şu sözleri kayıtlıdır: "Teodor Kasap'la itham-ı kabih suretiyle oynanan hezeliyattan gayri, göze ve fikre yarar nesnesi olmayan vatanda bir mizah gazetesi neşrine o gün karar verdik. Gittiğimiz Kâğıthane'nin o bahar sabahı harikulade güzelliği bize sadece şairane duygular değil, cümle duyguların tebessüme yol olacak taraflarını bulmak, ciddi olarak söylendiğinde kaza-bela tufanı olacak hakikatleri mizahi bir üslup ile şikâyetlerine şifa, yalnızlığına dost, sevgisine vefa görmediği için insanlardan kaçarak çareyi tek başına yaşamakta bulan eski Yunan filozofu Diyojen gibi derterimizle baş başa kalabilmek için çıkaracağımız mizahi gazetenin ismini Diyojen koyduk. Altına da onun ünlü deyişini ekledik: Gölge etme başka ihsan istemem!. Ama ne çare hep gölge ettiler. Öyle toz ayağa kaldırdık ki yıllar sonra Meclis-i Mebusan'da Matbuat Kanunu görüşülürken bazı mebuslar mizah gazetelerinin matbuat tarifi içine alınmasına karşı çıktılar. Neyse ki Molyer'den tercümeler yapan Ahmed Vefik Paşa ve Manok Efendi şefaati etti. Yoksa zavallı mizah gazeteleri matbuattan tard edilecekti. Yazıklar olsun ki, feryad sebebi durumları tebessüme sararak elemi hafifletmeye dahi müsaade edilmiyor"³

Namık Kemal'in bu yazısında anlatıldığı gibi ciddi olarak söylendiğinde başlarına felaket getirebilecek düşünceleri mizah yoluyla söylemek için Diyojen'i çıkarmaya karar verirler. Bu sırada İbret gazetesinde Namık Kemal başyazarlık yapmaktadır. İbret'in yazıhanesinden çıkıp Diyojen'e giden Namık Kemal burada İbret yazarı ve vatan şairi kimliğinden çok farklı bir Namık

³ <http://www.karikaturculerderneği.org/detay.asp?id=5996>(Erişim Tarihi: 20.06.2011)

Kemal üslûbu kullanır. Diyojen'e gelen Namık Kemal geldiğini şu cümlelerle aktarır: “İşte geldim (...) ben de âcizane İbret nazlısı gibi İstikbalimiz emindir, nidasıyla âhenk-i sûra peyrevlik etmeye geldim”⁴ Bu sırada İbret'te Namık Kemal'in sosyal tenkitleri ve teklifleri, belirli aralıklarla yayımlanmaktaydı. Bu yazılarda çocuk eğitimi, çevre kirliliği, görücü usulüyle evlilik, medeniyet, karı koca münasebetleri gibi konularda vatan şairinin tenkitleri ve çözüm önerileri sıralanmıştır.⁵ Aynı tarihte Diyojen'de benzer tenkit ve tekliflerin yer aldığı görülmektedir. Aşağıda bu yazılar sırasıyla ele alınmıştır:

2. Diyojen'de Yer Alan Mizahî Yazılar ve Sosyal Eleştiriler:

Diyojen gazetesinde yer alan yazıları muhtevalarına göre sınıflandırdığımızda komik muhavereler, fıkralar, kadınlar, farklı milletlerin özellikleri, sorularla sosyal eleştiri ve İstanbul'da kolera salgını, tenkit ve teklifler şeklinde sınıflandırılabilir.

2.1. Komik Muhavereler:

Diyojen'de güldürü amaçlı komik muhavereler oldukça fazladır. Bunların bazılarında güldürürken düşündürme amacı varken bazılarında ise güldürerek tenkit etme gayesi vardır:

“Eczacı (Çırağını takdir ederek): Ben seni hangi işe göndersem işte böyle yüzüne gözüne bulaştırırsın. Şimdiye kadar ettiklerin neyse lâkin bu sefer bıçak kemiğe dayandı.

Hebinka (Dükkândan içeri girer): Karımı sıtma tutuyor, bir ilaç ver.

Eczacı (Hiddetle) Reçetesiz ilaç olmaz, defol şuradan bakayım.

Hebinka: Parasıyla, bedava değil a.

Eczacı (Hebinka'ya iki tokat vurarak) Al sana ilaç, defol bakayım!

Hebinka'nın Hânesinde:

(Karısına bir tokat vurarak hatuncağızın birdenbire yediği tokattan korkmasıyla sıtması mündefi olur)

Hebinka: Nasıl iyi geldi mi?

Karısı: Eseri bile kalmadı. Güzel ilaç ama biraz acı.

Hebinka: Bana iki tane vermişti, lâkin ikincisine hacet kalmadı.

Ertesi Günü Yine Eczacı Dükkânında

Hebinka: Dünkü verdiğiniz ilacın parasını vermemiştim, kaç kuruştur?

Eczacı (latife zannıyla): Bir beşlik.

Hebinka (Yüz para çıkarıp): İşte birinin parası, ötekine lüzum kalmadığından geri getirdim.

(Eczacıya bir tokat vurup çıkar gider) ”⁶

Diyojen'de yer alan bu muhaverede saf insanların davranışları mizah çeşnişi olarak kullanılmıştır. Gazetede Ermeni adı Hebinka'nın kullanılması da ülkedeki azınlıklarla ilgili

⁴ Diyojen'in Avdeti, *Diyojen*, 124, 20 Temmuz 1288, S: 124

⁵ Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Doğramacıoğlu, Hüseyin, Namık Kemal'in İbret Gazetesinde Sıraladığı Sosyal Tenkitler ve Çözüm Önerileri, *Turkish Studies*, Volume 6/1 Winter 2011, s. 975-986

⁶ Eczacı Dükkânında, *Diyojen*, 16 Teşrin-i Sâni 1286, S: 3

olayların mizah malzemesi olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Gazetede her muhavere bu kadar uzun değildir. Bazı kısa muhaverelelerde etkili anlatım vardır:

“Serserinin biri polis tarafından tutulup hâkim huzuruna çıkarılınca;

—Ayıp değil mi? On iki keredir buraya geliyorsun.

—Lâkin on iki kere çok mu ya? Siz her gün geliyorsunuz”⁷

Bu muhaverede polis ve hâkimler hicvedilerek mahkemeye düşenlerin kınanmaması öğüt verilir. Bir başka muhavere, bir gemide seyahat eden yolcu ile kaptan arasında geçer:

“(Bir Yelken Sefinesi Derûnunda)

— Rakid Hava —

Yolcu (Elinde bir kitapla kaptanın yanına gelir): Kaptan! Okumak yazmak bilir misin?

Kaptan: Hayır, nasılsa öğrenemedik.

Yolcu (Arkasına dönüp bir tarafa doğru çekilerek): Ne zahmetli hayat!

— Şiddetli Fırtına —

Kaptan: Yüzmek bilir misin?

Yolcu: Hayır, nasılsa öğrenemedik.

Kaptan (Arkasına dönüp bir tarafa doğru çekilerek): Ne zahmetli hayat!”⁸

Bu muhavere insanlarla alay edilmemesi ve kimsenin küçümsenmemesi öğütlenmiştir. Bu muhaverele bazen ülkeler konu olur. Gazetenin çıktığı dönemde dünyanın en güçlü ülkeleri arasında yer alan Fransa'nın askeri gücü talebe – hoca diyaloguna konu yapılmıştır; ancak bu muhaverede komik unsur azdır:

“Mektepte

— Gel bakalım buraya, derslerini bellememiş gibi görünüyorsun.

— Sorun efendim, hepsinden iyi almazsam cezama razıyım.

— Öyleyse coğrafyadan sorayım bakayım. Prusya ile Fransa beyninde ne vardır?

— Muharebe var.

— Ben sana hudut soruyorum. Fransa'nın hududu nerelerdedir?

— Şimdilik hudut mudut yok, isterseniz cevabı muharebeden sonra vereyim.

— Anlaşıldı, haylazlıkla dersini bellemeyip böyle saçma söylemeyi ben sana öğretirim. Fransa'nın nüfusu ne kadardır, onu söyle bakayım.

— Fransa öyle bir devlettir ki zaman-ı harpte asakir-i müstahkeme dâhil olmaksızın yedi yüz elli bin asker çıkarabilir.

— Ahalisinin miktarını soruyorum sana, ne kadardır?

— Efendim, galebe-i muzafferiyet nüfusun miktarıyla değilmiş, değeri nispeten imiş”⁹

⁷ Diğer, *Diyojen*, 23 Teşrin-i Sâni 1287, S: 73

⁸ Bir Yelken Sefinesi Derûnunda, *Diyojen*, 2 Kanûn-ı Evvel 1286, S: 4

⁹ Mektepte, *Diyojen*, 23 Kanûn-ı Sâni 1286, S: 5

Bu muhavere Prusya ile Fransa arasında olan muharebeler sırasında cephe havadislerini espri ile yorumlamak gayesiyle yazılmıştır.

2.2. Fıkralar:

Diyojen’de Namık Kemal’e ait olan fıkralar düzeyli ve ibret vericidir. Bu fıkralar, insanları güldürürken düşünmeye sevk etmektedir. Bazı fıkralarda ise sosyal eleştiri vardır:

“Amelenin biri binadan düşüp vefat edince kumpanya tarafından familyasına yüz kuruş maaş tahsis olunup birinci aylığını bir memur vasıtasıyla göndermişler. Kadın parayı görünce fevkalade mesrur olduğuna memur taaccüp edip sebebini sual ettikte merhuma vardım varalı işte bu evine getirdiği ilk paradır, demiş”¹⁰

Namık Kemal, burada para kazanıp ailesine bakmayan insanları tenkit eder. Yazar, benzer cümleleri bir yıl sonra İbret gazetesinde yayımladığı *Aile* adlı yazısında dile getirir.¹¹ Namık Kemal’in bazı fıkraları ise Ramazan ve oruç ile ilgilidir. Yazar, oruç tutmakta zorlanan sigara tiryakilerini komik unsur olarak kullanır:

“Tiryakinin biri, hilâli görmeyince Ramazan-ı şerifte oruç tutmak caiz olmadığını haber almış. Hanesine gidip naçar, kanatlarını kemalle kapamış ve hilâli görmemek için gökyüzüne bakmayı dahi kendi kendine yasak etmiş. Bir gece evinden kalkıp önüne bakarak mahalle kahvesine giderken çukurun birinde birikmiş suda hilâlin aksini görünce aman ey mübarek, gözüme mi gireceksin? Anladım işte Ramazan olmuş, demiş”¹²

Namık Kemal, gazetenin Ramazan ayında neşrine denk gelmesi münasebetiyle Ramazan ile ilgili fıkralarına devam eder. Bir başka Ramazan fıkrası yine tiryaki üzerine kurgulanır:

“Tiryakinin biri kahve cezvesini mangala sürüp gıdası olan afyonu hazırlayarak eline almış. Gâh yüzüne bakıp neşeyâb oluyor ve gâh elinde yuvarlayıp eğleniyor. İşte bu hâl üzerine ezanı bekler iken ara sıra da hareminden ezanı sual etmekte ve bazen dalıp kendinden geçmekte iken sualini tekrar edince haremi dahi ‘Müezzini gördüm, minareye çıkıverdi’ demesi üzerine yine ‘Hay Allah razı olsun’ diyerek kahveyi cezveye salmış ve afyonu iki parmağının arasına sıkıştırmış hemen ezana müterakkit iken kulağının yanı başından bir sürü sinek vızlayıp gidince ne çare tiryaki sineğin vızılıtsını ezan zannıyla ‘Aziz Allah!’ diyerek afyonu yutmuş ve kahve fincanını eline alır almaz haremi içeriye girip Yahu ne yapıyorsun? Daha akşama yarım saat var, deyince zavallı tiryakinin aklı zıvanadan çıkıp Allah Allah, ne bileyim, varsın günahu sivrisineğin olsun, demiş”¹³

Namık Kemal’in naklettiği bir diğer ramazan fıkrası da oruç tutmama ile ilgilidir. Bu tür fıkralar isim verilmeden *adamın biri* gibi ifadelerle başlamaktadır:

“Zâtın biri hem sahur yer hem de oruç tutmaz imiş. Kapı yoldaşları ittifak edip demişler ki yahu ya sahurunu yer isen oruç tut yahut oruç tutmaz isen sahur yeme. O zât dahi cevap olarak ‘Bir evvelin farzını terk ettiğim elvermiyor da bir de sünneti mi terk edeyim’ demiş”¹⁴

Osmanlı’nın son dönemlerinde İstanbul’da *oruç yeme mekânı* olarak şöhret kazanmış olan *Milel-i Sâire Meyhanesi* Namık Kemal’in fıkralarına konu olmuştur:

“İki hanım bir dükkânın önünde alışveriş etmekte iken bir miktar yüzlerini açmış olduklarını bir iki beyefendiler görüp harf-endâzlık etmek üzere yanaştıklarında derhal yüzlerini setredince beyefendilerin canları sıkılıp:

¹⁰ Diğer, *Diyojen*, 23 Teşrin-i Sâni 1287, S: 73

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: “Aile”, *İbret*, 19 Kasım 1288, S: 56

¹² Mütenevvi, *Diyojen*, 13 Teşrin-i Sâni 1287, S: 70

¹³ Diğer, *Diyojen*, 13 Teşrin-i Sâni 1287, S: 70

¹⁴ Başlıksız, *Diyojen*, 13 Teşrin-i Sâni 1287, S: 70

— Hanımefendiler Hıristiyanlara yüz gösterip İslam'dan setrediyorlar demeleri üzerine hanımlar dahi cevaba tasaddi edip:

— Beyefendiler bizim bu hareketimiz aynı sizin evlerinizden çıkıp Beyoğlu'nda Milel-i Sâire Meyhanesi'nde oruç yemenize benzer, demişler¹⁵

Namık Kemal, anlattığı fıkralarla nasihat vermektedir. Bunlardan iyiliği başa kakmamak gerektiği ile ilgili nasihat veren fıkrasında karşılıklı konuşmalarla mizah yapılır:

“Kasap Hüseyin Ağa'nın her nasılsa parmağı kırılır. Müşterilerinden komşusu Veli Ağa'nın elinden çıkıkçılık geldiği cihetle himmet edip Hüseyin Ağa'nın parmağını sardığından teşennüç olup da kat'ına hacet kalmaksızın ifâkât bulur. Şu muvaffakiyetten dolayı müftehir olan Veli Ağa her sabah hanesine et almak üzere Hüseyin Ağa'nın dükkânına gittiğinde şöyle bir muhavere olur:

— Nasıl Hüseyin Ağa parmağın iyidir a?

— Elhamdülillah eski hâlimden âlâ.

— Lâkin Allah yaptı, eğer ben tesadüf etmeye idim iş fena idi.

— Eksik olmayın efendim, doğrusu minnettarinızım.

Akşamları Mahalle Kahvehanesinde:

— Nasıl Hüseyin Ağa parmağın eski hâlimden iyi ya?

— Ona şüphe yok efendim, minnettarinızım

—Lâkin ben olmaya idim parmak elden gitti idi.

—Mahmut Ağa sen gördün müydü Hüseyin Ağa'nın parmağını? Hüseyin Ağa bir gel de Mahmut Ağa parmağını görsün... Nasıl hiç belli mi?

— Hayır, pek güzel olmuş.

Sokakta:

— Hay iyi tesadüf etti. Şimdi arkadaşım Ali Ağa ile senin sözün oluyordu. Şu parmağını göster.

— İşte efendim.

— Nasıl Ali Ağa, dediğim gibi değil mi?

— Vakti öyle.

Hâsılı bu hâl beş on seneler devam eder. Biçare kasabın artık bıçak kemiğine dayanır. Bir gün yine Veli Ağa mutad olan sualini etmesi üzerine Hüseyin Ağa yerinden kalkıp parmağını satır ile dibinden kat' ettikten sonra Veli Ağa'ya:

— Bu kadar minnet ettiğin parmak iyi olmayaydı bu hâle gelecek değil miydi? İşte o hâle girdi. Artık sesini kes, diyerek parmağı gibi Veli Ağa ile ülfeti keser¹⁶

Namık Kemal'in naklettiği bu fıkra ile Ömer Seyfettin'in *Diyet* adlı öyküsü hem konu hem de şahıs isimleri olarak örtüşmektedir. Ömer Seyfettin, Namık Kemal'den yıllar sonra bu fıkrayı

¹⁵ Mütenevviye, *Diyojen*, 13 Teşrin-i Sâni 1287, S: 70

¹⁶ Fıkra-i Meşhura, *Diyojen*, 2 Kânûn-ı Evvel 1286, S: 4

öyküleştirmiştir. Bu şekilde Namık Kemal, kendisinden çok sonra gelen kuşaklara muhteva bakımından kaynaklık etmiştir.

Diyojen’de yer alan Namık Kemal’in fıkraları tıpkı Moliere’in güldürürken düşündüren tiyatro eserleri gibi öğüt verici fıkralardır. Namık Kemal, tıpkı nesirlerinde olduğu gibi seviyeli bir üslûpla bu yazıları kaleme almıştır. Onun fıkralarında müstehcenlik veya seviyesizlik yoktur.

2.3. Kadınlar:

Namık Kemal kadınlar hakkında yazdığı yazılarında mizahî bir üslup kullanır. Bu yazılarında onlarla alay eden bir tavır takınır:

“Kadınlarda gülmek pek çok kere lüzum üzerinedir. Zaruri veya tabii değildir. Yani gülmek kendince lazımsa güler; yoksa gülecek bir şey olduğu için değil”¹⁷

Yazar, kadınların gülme sebepleri hakkında yorum yaparken onların bakışlarına da çatar:

“Kadın kısmının nazar-ı dikkate aldığı şeyi bilmek istersen baktığı cihetin hilafında ara, bulursun. Kadınların bakışı acemi avcının attığı tüfenk gibidir ki nişan aldığı şeye isabet etmez”¹⁸

Yazar, kadınların bakışlarını bu sözlerle eleştirir. Namık Kemal, kadınların sadece davranışlarını değil kıyafetlerini de eleştirir.

برقادیں اویک قیونندن سواقده چیارکن هوا ابومی ضامی
اکا باقیور کی باشنی یوقاری طوغری قالدیرر سه مطاعا
کوزلی کوزلدر .
اکر بالعکس سسواقده چامور واری کی اوکنه طوغری
باقارسد کوزلی خلک نظر دفتنی جاب اید، جکنده شهمه سی
اولدیفته دلالت ایدر .

قادینلر عتدنده قوقله ابله قوجهک فرق یوق کیدر . ربله
چوجقلقده و دیگر بله ده بیودکن صکره اکنور .

(Kadınlar Hakkında)

“Bir kadın evinin kapısından sokağa çıkarken hava iyi mi fena mı ona bakıyor gibi başını yukarı doğru kaldırırsa mutlaka gözleri güzeldir.

Eğer bilakis sokakta çamur var mı gibi önüne doğru bakarsa gözleri halkın nazar-ı dikkatini celp edeceğinde şüphesi olduğuna delalet eder.

Kadınlar indinde kukla ile kocanın farkı yok gibidir. Biriyle çocuklukta ve diğeriyle de büyüdükten sonra eğlenir.

¹⁷ Mütalaat-ı Hikemiye, *Diyojen*, 28 Kânûn-ı Sâni 1286, S: 6

¹⁸ Kıyafetnâme, *Diyojen*, 28 Kânûn-ı Sâni 1286, S: 6

(...)

Bir kadın ağlarsa saadet-i hâlince noksan gördüğü şeyin husulüyle inbisatı arzu ettiğindedir. Gülerse bahtiyardır. Bahtiyarsa kocası bedbahttır.

*Kadınların çirkinlerinde açık meşreplikten ziyade güzellerinde iffet ve edep nadir ve nakıstır*¹⁹

Yazar, güzel kadınlarda iffet ve edep aramanın yanlışlığına işaret etmektedir. Namık Kemal, kadınlar üzerine konuşmaya teşbihler yaparak devam eder. Ona göre kadınlar tıpkı bir gölge gibidir:

*“Kadın kısmını gölgeye teşbih etmişler; çünkü ardi sıra koştukça kaçar ve arkani çevirip gidersen seni takip eder. Kuklayı kocaya teşbih etmişler; çünkü ikisi de oyuncak nevindendir”*²⁰

Kadınları gölgeye benzeten yazar erkekleri de bu gölgenin oyuncakları yapar. Erkekler kadın elinde oyuncaktırlar. Diyojen’de kadınlar ile ilgili ifadeler çiçek benzetmesiyle devam eder:

*“Kadınları, çiçeklere benzetmişler; çünkü ikisi de çabuk solar. Atı, eşeğe teşbih etmişler; çünkü ikisi de yük taşır ve saman yer hayvanattandır”*²¹

Kadınları çiçeğe benzeten yazar hemen ardından at ve eşek gibi hayvanlardan bahsetmektedir. Kadınlarla bu hayvanların bir arada art arda gelen cümleler şeklinde anılması dikkat çekmektedir. Namık Kemal’in kadınlara olumsuz bakışı soru cevap şeklinde kurgulanmış karşılıklı konuşmalarda verilir:

“— Bir esnaf erkeği en çok aldatan hangi kadındır?

— Kendisi en az aldanandır”²²

Kadınlar en az aldanınca karşıdaki insanları aldatmış olurlar mantığının ileri sürüldüğü bu cümlelerde kadınların *aldatanlar* olarak tanımlandığını görürüz. Yazar, bayanların süslenmek için o devirde kullandıkları pirinç tozunu örnek göstererek onlarla alay eder:

*“...ekseri kadınlar yüzlerine sürdükleri (pudra) nam, tevezzük istimalinden feragat eylediklerinden, pirinç tozu fiyatı hayliden hayli tenzil ettiği hasbel civâriye mucip teessüfümüz olmuştur”*²³

O dönemde bayanlar süslenmek için pirinç tozunu kullanmaktan vazgeçtiklerinde pirinç tozu fiyatının bir hayli düştüğünü ifade etmektedir.

Diyojen gazetesinde kadınlara yönelik yapılan mizahların hepsinde kadınlarla alay edilmektedir. Namık Kemal’in kadınlara karşı neden böyle bir üslup kullandığı ise merak konusu olmaya devam etmektedir.

2.4. Farklı Milletlerin Özellikleri:

Bilindiği üzere Diyojen gazetesinin çıktığı 1870’li yıllarda Osmanlı Devleti üç kıtada hükümlanlık sürmekteydi. Bu nedenle *otuz iki milleti* içinde barındıran bir devlet özelliği taşımaktaydı. Bu nedenle farklı milletlerin birbirinden farklı özellikleri Diyojen’de mizah konusu olmuştur. Bunun yanında Osmanlı dışındaki Alman, Fransız veya İngilizlerin belirgin özellikleri de mizahî bir yaklaşımla sıralanmıştır:

¹⁹ Kadınlar, *Diyojen*, 4 Şubat 1286, S: 7

²⁰ Teşbihat, *Diyojen*, 27 Nisan 1287, S: 16

²¹ Agm. S: 16

²² Şeker Yetiştirme, *Diyojen*, 5 Haziran 1287, S: 24

²³ İhtarât-ı Ticariye, *Diyojen*, 10 Temmuz 1287, S: 34

“Bunların burunları ne kadar küçük olsa bizimkilerin mutlaka üç büyüklüğündedir. Eğer bir Ermeni’de öyle harikulade bir burun görülmezse kendisi harikuladedir.

Türklerde vakar ve sıklet, Rumlarda müfşedât, Fransızlarda gevezelik ve yalancılık, Almanlarda kibir ve gurur, İngilizlerde akıl ü âdâtın hilâfî ters şeyleri yapmak muktezâ-yı milliyet olduğu gibi onlarca da burun milliyetin âsâr-ı âlâyım-i farikasındandır.

Başka milletten bir adamda öyle fevkalade bir burun göreceksin milliyetinde vicdanım mütereddit kalır meğerki validesi beni temin ede”²⁴

Yazar, Ermenileri diğer milletlerden ayırt etmek için burun büyüklüğüne bakmak gerektiğini ifade eder. Rumların ise fesatçı olduklarını söyler. Namık Kemal Ermenilere yolda karşılaşırsanız bile selam vermeyiniz, der:

“Yolda rast geldiğiniz Ermeni Katoliklerinin nabzına bakıp ne cins adam olduğunu anlamadıkça “Bonjur Mösyö” diyerek yanına sokulmayınız. Sonra karışmam günahı boynunuza”²⁵

Diyojen’de farklı milletlerin ayırt edici özellikleri mizahî yolla verilir. Yazar, Diyojen’in basıldığı matbaada rastladığı farklı milliyetlere mensup kişileri tasvir ederken onların paça yemelerini komik unsur olarak kullanır:

“Bir gün nasılsa pek erken gitmiş idim. İçeriye bir sarımsak kokusu bürümüş idi ki insan beş dakika tevakkuf etse mutlaka ya kuvve-i şâmeden veyahut vasıta-i istişmamdan mahrum olurdu. Çünkü adamın burnunu düşürecek raddede bir taaffün vardı. Meğer her biri bir memuriyete sahip ve Rum, Kürt, Bulgar, Ermeni’den ibaret olan matbaacılığı zindan gibi rutubet bir duruma toplanıp pişirdikleri paçayı yerler imiş. Biraz sonra matbaanın ileri takım memurları geldiler. Kapıda paçacı var dedik idi ya. Sabah kahvesi götürür gibi gelen zevata birer tabak kokusu üstünde paça zuhur eyledi. O zaman izân eyledim ki o gün matbaa halkının paça yemesi için bir yevm-i hususidir. Bir daha sabahleyin erken yemeye tövbe ettim. Çünkü ez kaza ertesi günde kuskus bayramına tesadüf edersem midemin fesada varacağı bedihi idi”²⁶

Namık Kemal, Diyojen matbaasında çalışan azınlıkların belirli günlerde sarımsaklı paça yediklerini istihza ile karışık bir tarzda ifade etmektedir. Ayrıca Rum, Ermeni ve Kürtlerin daha çok matbaacılık mesleklerini tercih ettiklerini de anlatmaktadır.

2.5. Mizahî Sorular ve karikatürlerle Sosyal Tenkit:

Diyojen’de yer alan yazılarda çeşitli sorular sorularak ve karikatürler çizilerek sosyal tenkitler yapılmıştır. Bu sorular ve karikatür vasıtasıyla, mevcut yanlışlıkların düzeltilmesi amaçlanmıştır.

Namık Kemal, çeşitli soruları arka arkaya sıralayarak sosyal tenkit yapar. Bu tenkitlerini sıralarken sorduğu sorulara bazen cevap beklemez. Onun bu tavrında çeşitli meselelere dikkat çekmek isteyen bir eleştirmenin tavrı görülür:

- “— Oruç yemek ayıp da namaz kılmamak niçin değil?
- Kumar oynamak ayıp da avare oynamak niçin değil?
- Zamparalık ayıp da genç uşak kullanmak niçin değil?

²⁴ Burun, *Diyojen*, 18 Şubat 1286, S: 9

²⁵ Şuradan Buradan, *Diyojen*, 7 Nisan 1287, S: 15

²⁶ Paça ve Kuskus Pilavı, *Diyojen*, 20 Şubat 1286, S: 10

- İstanbul gazetelerinde müskirat satmak ayıp da Tavuk Pazarı meyhanelerinde niçin değil?
- Mektep pazar günleri tatil de cumaları niçin değil?
- Erkeklerin laubali hareketleri ayıp da kadınların niçin değil?
- İstanbul gazetelerinin serbest lisan kullanmaları ayıp da Beyoğlu gazetelerinin niçin değil?”²⁷

Namık Kemal, yukarıdaki sorularla sosyal hayatta insanların yaptıkları hatalara değinmekte ve hataların düzeltilmesini arzu etmektedir. Yazar, bazı sorularında ise mizahî bir üslûp kullanır. Bu mizahî soruların cevaplarını da hemen sorunun altında vererek komik unsuru oluşturur:

- “— Bir şey yenileceği vakit ahbaba niçin önce yedirilir?
- Zehirli olup olmadığını anlamak için.
- Yemekte iptida riayet ettiği adam, başlamayınca niçin kendisi başlamaz?
- Yemeklerde ekşimiş varsa haber alıp midesi bozulmasın diye.
- Alafranga beyler niçin paltosunu uşağa vermeyip kolunda gezdirir?
- Alıp kaçmasınlar diye.
- Arabaya binerken niçin takaddüm olunmaz?
- Hayvanlar birdenbire ürkerse içinde bulunmamak için.
- Gazino garsonları niçin ağızla çağrılmayıp kupaya vurularak çağrılır?
- İcabet etmezse bardağını kırarım demeyi ima için.
- Yolda rast gelince niçin ahbabı geçsin diye beklenir?
- Arkamdan taş atmasın diye.
- Niçin kahve içinceye kadar başucunda uşak bekletilir?
- Fincanı cebine sokmasın diye”²⁸

Namık Kemal'in bu sorularında insanları güldürerek düşündürme gayesi vardır. Yazar, İstanbul'da semt semt dolaşarak buralardaki kusurları sıralayarak sosyal tenkit yapar. Bu tenkitlerini yaparken ara sıra da sorular sorar:

“Geçende Kâğıthane'ye gitmiştim. Bu mevsimde Kâğıthane'ye niçin gidilir? Bilirsiniz havalar güzelleşti, çaylar büyüdü, ağaçlar yapraklandı, kapalı yerler artık can sıkıyor. Gönül böyle açık yerlere çıkıp da biraz geniş nefes almak istiyor. Benim de canım yok mu? Biraz da nebata benzemek için yeşillenmek istedim. Binaenaleyh Sadâbâd'a doğru hemen azimet oldum.

Sağlıkla gitmeye idim! O gelişin bildiğimiz mesire adeta külhan olup içinde gezen beyler, yani zamparalar ise Külkedisi'nden (veyahut tabii kadimce beylerden) imiş. Bu bir toz âbâd ki sad-âbâd namının tahatturu 'Ba'z nâ-pâklik adı Tahir olur' Mısra-i meşhurunu yâd ettiriyor.

(...)Yayalar henüz topraktan çıkıp da kırlarda gezmeye gelen ölmesin diye korkusundan şaşkın şaşkın etrafına bakınmaktan tozunu toprağını gidermek için silkinmeye vakit bulamamış köstebek o nazlı hanım efendiler ise tozdan hâsıl olan ebr-i kesif içinde gezer melek zannolunurdu.

²⁷ Bir Varaka, Diyojen, 23 Teşrin-i Sâni 1287, S: 74

²⁸ Üsküdar Vapurundan, Diyojen, 15 Haziran 1287, S: 28

Ağzımın içi toz ile karışık harareten güneşte kalmış merkep hurkasına döndü. Burnum filamanın enfyesini çeker gibi nefes aldıkça içeri gidip de kullara yapışan tozdan alafranga kalem sildikleri fırçalı kalemdana benzedi. Yüzümüz gözümüz bir hale geldi ki herkes babasının 'yüzün ağ olsun' duasına muhtaç idi.

(...) Âdem'den geldiğimizi, Hz. Âdem'in topraktan halk olduğunu inkâr eden var ise Kâğıthane'ye gitsin. Cümlesi topraktan bir raddede, toprak içinde -ki adeta meyyit-i müteharrik gibi- akşamüstü hanesine avdet edipte yorgunluktan kinaye olarak 'aman öldüm!' diyenler elbette sözlerinde sadıktır. Hele altmış yaşından yukarı hatun kişilere Kâğıthane avdetinde mezar kaçkanı itilaflı hâle pek muvafıktır. Hal böyle iken Kâğıthane deresi şarıl şarıl akıp gidiyor da iki tulumba ile imdada yetişmek hiçbir sahib-i hayrın hatırına gelmiyor! Meğerki bu emvât-ı müteharrike Cenâb-ı Hak rahmet eyleye! Vah Kâğıthane vah! Sen böyle olacak yer misin?''²⁹

Namık Kemal, Kâğıthane'nin toz toprak içerisinde bırakıldığını ve buralara gelen insanların elbiselerinin tozla dolarak tanınmaz hâle geldiklerini ifade eder. Ayrıca buraya gelen bayanların tozdan bir ebr-i kesif (yoğun toz bulutu) içinde birer melek gibi geldiklerini belirten Yazar, eleştirisini Kâğıthane'ye hitaben söylediği '*Sen böyle olacak yer misin?*' sorusuyla bitirir.

Diyojen'de yer alan bazı karikatürlerde yönetimin yaptığı yanlışlıklar eleştirilir. Bâb-ı Ali, güya ulaşım sorununu çözmek için kendince çözümler üretmiştir:

کویا با بی نخب انلیجوا لیسینینلا انتقالاتی کویا لیسینین
یا لیسینین

(Güya Pay-i Taht ile Havalisi Beyninde İntikâlâtı Kolaylaştırmak Pek Elzem imiş)³⁰

Yukarıdaki karikatürde görüldüğü gibi toplu ulaşım arabasının geçtiği yolu halkı kırbaçlayarak açmaya çalışan görevliler hicvedilmiştir. Burada ulaşımı tekeline almış olan saray

²⁹ Sadâbâd, *Diyojen*, 6 Mayıs 1287, S: 18

³⁰ Karikatür, *Diyojen*, 14 Mayıs 1288, S: 121

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

yanlısı şirketin uygulamaları eleştirilmiştir. Hatta ismi verilmeyen bu şirket bazı sokaklarda yaya yürümeyi yasaklamış ve yürüyenleri sopalarla dövmüşlerdir:

“...arabaya binmek mecburiyeti ise yayaların hareketi tatil ve zaten sokak demeye bile layık olmayan caddeyi, bütün kendi arabalarına hasır ve tazyik eder”³¹

Diyojen’de sosyal tenkitler yapılırken mizahî bir üslup tercih edilmiş; bu şekilde tepki almama hedeflenmiştir.

2.6. İstanbul’da Kolera Salgını, Tenkit ve Teklifler:

Namık Kemal, yazılarında temizliğe önem veren bir kişilik sergiler. Özellikle kolera gibi bulaşıcı hastalıkların hep pislikten kaynaklandığını düşünür. İstanbul’u semt semt dolaşan yazar gördüğü pislikleri alaycı ifadelerle tasvir eder:

“Hele Şehzadebaşı’nın çamur deryasından yakın isen geç bakalım ya. Aman önünde burnunu tıkamadan dur bakayım. Artık bunları görüp teessüf etmektense bari bir kıraathâneye girip dayanılması evlâdır dedik. Kıraathanenin birine girdik. Aman efendim, dünyada ne kadar ukala ne kadar müneccim ne kadar hekim var imiş. Herkesin elinde birer gazete, kimi mâzi, kimi müstakbel, kimi de ahvâl-i hazıradan bahsederler. Bazıları da kolera hakkında doktorların adem-i ittifakından söz açmış ve bir mübahese ederler. Zevk bu ya, ben de kulak verdim. Bazıları sert rakı içmeli demiş. Bazıları ispirto gibi meşrubat caizdir demiş. Kimi katran buğusu olmalı demiş. Kimi de çürük ham meyve yemeli demiş. Kimi de hiçbir şey yememeli demiş. Bazıları yağmur yağarsa kötüdür, bazıları da bilakis yağmalıdır diyorlarmış. Bazıları da sokaklara, yok yüzlerine katran sürmeli diyormuş. Artık birçok miş’lerden sonra analarımızdan gördüğümüz ve öteden beri hazinemiz olan ihlamur ve kahve bize babadan miras”³²

Yazar, kolera hakkında doktorların çeşitli gazetelerde yayımlanan görüşleriyle alay eder. Hiçbir gazetede aynı görüş yoktur. Her doktorun görüşü farklıdır. Bazıları da dedikodulardan hareketle reçeteler sunarlar. Avrupa’da kaldığı yıllarda şehirlerin temizliğini gören Namık Kemal, bu görüşlere katılmayarak sağlığın başı olarak temizliği gösterir. Avrupa’dan yeni döndüğü yıllarda Diyojen’de mizahî yazılar kaleme alan Namık Kemal, eş zamanlı olarak İbret gazetesinde de İstanbul sokaklarının temizlenmesi gerektiğini belirtir:

“Özellikle sağlıklı yaşam konusunda bilgiler veren yazar işe temizlikten başlar. Öncelikle sokaklarımızın düzenli olarak temizlenmesi gerekmektedir. Çevre kirliliğinin olduğu her yerde hastalıkların artacağını dile getirerek buraların temizlenmesi gerektiğinden bahseder. Yazar, bu tenkitlerini sıraladıktan sonra özellikle İstanbul’un bir hamlede Londra gibi olamayacağını, Rumeli’nin de birkaç küçük çabalama ile Paris’e benzeyemeyeceğini belirtir”³³

Namık Kemal, yine İbret’te kolera’dan bahseder. O dönem tıp doktorları karpuz ve patlıcan yemeği kolera hastalığına yakalananlara zararlı olarak belirtmişlerdir. Namık Kemal tıp doktorlarının görüşlerinin halka aktarılması sosyal eğitimin şart olduğunu düşünür. Bu nedenle de koleradan korunmak için camilerde Cuma vaazlarıyla halkın eğitilmesi gerektiğini ifade eder:

“Hıfz-ı sıhhat esbabında kusur, halkımızın lazıma-i şanı gibidir. Cenab-ı Hak saklasın, kolera zamanında bile bayağı ukalamızdan addolunan zevatı karpuz ve patlıcan yemekten mene muktedir olmak kaleler fethetmekten müşkül görünür. Bu ise ecel meselesince halkın zihninde takarrür eden bir yanlış itikattan neşet etmedir. Vaiz efendiler cevami-i şerifede kıssa-hânlık

³¹ Beyoğlu Sokaklarında Bir Seyahat, Diyojen, 20 Mart 1287, S: 14

³² Alışmış Kudurmuştan Beterdir, Diyojen, 20 Teşrin-i Evvel 1287, S: 66

³³ Doğramacıoğlu Hüseyin, Namık Kemal’in İbret Gazetesinde Sıraladığı Sosyal Tenkitler ve Çözüm Önerileri, Turkish Studies, Volume 6/1, Winter 2011, s. 984

edeceklerine böyle dünya ve ahirete nafi ve hayat-ı millete kâfil olacak mesailden bahse himmet eyleseler efkâr-ı umumiyede mevcut olan bu yolda birçok su-i zehaplar pek çabuk mündefi olur”³⁴

Namık Kemal, günümüzdeki televizyon ve radyo gibi kitle iletişim araçlarının bulunmadığı yıllarda geniş kitlelerin ancak Cuma hutbeleriyle eğitebileceğini iddia eder. Diyojen’de koleraya karşı devletin aldığı tedbirlerle de alay eden bir karikatür vardır. Burada koleradan korunmak için devletin tütsü verdiği ancak tütsüden yararlananların burunlarını kaybettikleri alaycı çizgilerle gösterilir:

كبرنلا كونلك نوبتسى نوبى چاقا نبل نابل نابل

(Girenlere günlük tütsüsü, çıkanlar na-burun)³⁵

Karikatürde Bâb-ı Âli’ye girenlere ücretsiz kolera ilacı yani tütsü verileceği gösterilmektedir. Tütsü olarak dışarı çıkanların tütsüyü koklayacak olan burunlarının *ez kaza* kesileceği ve burunsuz kalacakları ifade edilir. Bu şekilde Bâb-ı Âli’nin kolera ile ilgili aldığı tedbirlerle alay edilir. Ancak bu karikatür kolera salgını ile ilgiliyken Mahmut Nedim Paşa Kabinesi’ni ima ediyor zannıyla Diyojen gazetesi iki ay kapatma cezası alır:

“Mahmut Nedim Paşa Kabinesi’ni eleştiren ve göreve yeni getirilen Mithat Paşa Kabinesi’ni öven karikatürü, hükümete dokunacak tezyif makalesi ve resmi sayması, gazetenin kapatılmasına gerekçe gösterilmiştir”³⁶

İki ay sonra 1 Temmuz 1872’de Diyojen tekrar açılır ve yazı hayatına devam eder.

³⁴ Nüfus, *İbret*, 25 Haziran 1872, S: 9

³⁵ Karikatür, *Diyojen*, 20 Mayıs 1288, S: 123

³⁶ Çakır, Hamza, *Tarihimizin İlk Mizah Dergisi Diyojen’in Kapatma Cezalarına Yine Mizahi Yoldan Gösterdiği Tepkiler*, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, yıl: 2006, S:15, s. 168

2.7. Gazetecilik ve Gazeteler:

Namık Kemal yazılarında gazetecilik ve gazeteleri bir yandan överken diğer yandan yerer. Ülkede çıkan bazı gazetelerin devletten rüşvet alarak yazı hayatlarına devam ettiklerini ifade eder. Hatta sadece ülkedeki değil, yurtdışında çıkan gazeteler de parayla yanlış haberler yapmaktadırlar:

“Şu Atina gazeteleri olmasa idi acaba halimiz nereye müncer olurdu? Doğrusu ya eksik olmasınlar memleketimizde ne var ne yok ne olup bitiyor cümlesini bize ihbar ediyorlar. Biliyor musunuz ki gerek dâhili ve gerek hârici Devlet-i Aliye'nin borcu olan yüz otuz milyon liraya sarf olunmuştur. (İndepandanis Elinyin) nam Atina Gazetesi'ne müracaat ederseniz anlarsınız.

Ama bak siz Fransızca bilmezsiniz bari ben okudum. İşte size de malumat vereydim de anlayınız ki ne kadar derin bir şeydir. Güya bu paralar gerek İstanbul'da gerek memâlik-i mahrusada gazete muharrirlerine verilmiş ki Yunanistan'a iftira etsinler. İşte anladınız mı bir kimse komşusunun aleyhinde bulunur ise bak ne kadar borç altına giriyormuş. Komşusuna fenalık niyetinde bulunanın işte nihayet hâli budur”³⁷

Namık Kemal kendi döneminde gazetecilere devlet tarafından yardım verilerek taraflı yayın yapmalarının sağlandığını belirtmekte ve gazetecilere verilen paralar nedeniyle Osmanlı'nın bir sürü borç altına girdiğini esprili olarak ifade etmektedir.

Diyojen'de yer alan gazetecilik ve gazeteler hakkındaki bir diğer yazıda Lâ-Türki gazetesinin her telden çalarak halka ramazanda perhiz yapmalarını önerdiği ifade edilmektedir:

“Lâ-Türki gazetesi kendince gidiyor, ayrıldıkça ayrılıyor. Bakınız herif hikmetten dem vurmaya başladı. Geçen birinde de ehl-i İslâm'a nasihat olarak ramazan münasebetiyle çok yememelerini tavsiye ederek perhize rağbet olunmasını tavsiye etmiş. İşte gördünüz mü millet? Gazeteci dediğin elbet her telden çalmalıdır”³⁸

Diyojen'de yer alan gazetecilik ile ilgili başka bir yazıda yine Lâ-Türki gazetesiyle alay edilmektedir. Gazetenin mantıksız ve tutarsız düşünceleri olduğunu belirtildikten sonra kuyuya düşen bir çocuğu Lâ-Türki gazetesinin nasıl haber yaptığı alaylı ifadelerle anlatılmaktadır:

“Hele Lâ-Türki'ye ne buyurursunuz? Geçen gün Kuruçeşme'de çocuğun birisi kuyuya düşmüş ve iki saat sonra zaptiyeye haber verilerek gelen memur çocuğu mağruka kuyudan çıkarmış olduğunu beyan ettiği sırada zabtiye iki saat evvel gelmiş olaydı çocuğun hayyen çıkarılması me'mûl idi diyor”³⁹

Lâ-Türki'de haber olarak verilen yazıda zaptiyeye iki saat evvel gelmiş olsaydı çocuğun hayyen (canlı olarak) çıkarılması me'mûl idi (umulurdu), denilmesi, komik unsur olarak verilmektedir. Çünkü zaptiyeye haber verildikten sonra hemen gelmiş olan görevliler, iki saat öncesinden çocuğun kuyuya düşmüş olduğu kendilerine haber verilmeden bunu nereden bilsinler, şeklinde haber yorumlanmıştır.

Diyojen'de çoğunluğu Namık Kemal tarafından kaleme alınan bu yazılarda mizahî ifadelerle sosyal eleştiriler yapılmıştır.

Sonuç

1870'li yıllarda Namık Kemal, bir vatan şairi sıfatıyla ve ciddi bir kişilikle İbret'te şiirler ve yazılar kaleme alırken bir yandan da eş zamanlı olarak Diyojen'de istihza ile karışık, laubali bir tarzda yazılar kaleme almıştır. İki ayrı gazetede birbirine zıt gibi görünen iki ayrı kişilikte konuşan

³⁷ Rast Gele, *Diyojen*, 19 Teşrin-i Sâni 1287, S: 72

³⁸ Diğer, *Diyojen*, 9 Teşrin-i Sâni 1287, S: 69

³⁹ İstanbul Gazeteleri Dekâ-yık-Şinaslığı Arttırdılar, *Diyojen*, 20 Teşrin-i Sâni 1287, S: 75

Namık Kemal'i daha yakından tanımak için Diyojen'deki yazılarının bilinmesi önem taşımaktadır. İki ayrı üslup, madalyonun iki zıt yüzü gibi Namık Kemal'in şahsiyetini belirginleştiren bir yapı oluşturmuştur.

Namık Kemal, Diyojen gazetesinde kaleme aldığı mizahî yazılarında sosyal tenkitlerini içerisine komik unsuru katarak yapmaktadır. Bu yazılarından olan komik muhaverelerde doktor-eczacı, usta-çırak ilişkileri karşılıklı konuşmalarla aktarılır.

Namık Kemal'in naklettiği fıkralar oldukça düzeyli olup öğüt verici niteliktedir. Yapılan iyiliği başa kakmanın yanlışlığı, tiryakilerin ramazanda oruç tutmada zorlanmaları, doktorların reçete yazmaları gibi durumlar fıkralara konu olmuştur.

Diyojen'de Namık Kemal'in kadınlara bakışı ise olumsuzdur. Onlarla alay ederek yazılar kaleme alan Namık Kemal, kadınların davranışları, konuşmaları ve tavırlarıyla alay etmektedir.

Farklı milletlerin Diyojen'de espri konusu oldukları görülür. Türkler, Fransızlar ve Almanların; bununla birlikte Osmanlı tebası olup farklı milliyete sahip azınlıkların diğer milletlerden ayırıcı özellikleri ve İstanbul'da salgın hâlinde var olan kolera ile mücadele Diyojen'de mizah konusu olmuştur.

KAYNAKÇA

Aile, **İbret**, 19 Kasım 1288, S:56

Alışmış Kudurmuştan Beterdir, **Diyojen**, 20 Teşrin-i Evvel 1287, S:66

BANARLI Nihat Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, cilt I**, MEB Yayınları İstanbul 2001, s.15-16

Başlıksız, **Diyojen**, 13 Teşrin-i Sâni 1287, S:70

Beyoğlu Sokaklarında Bir Seyahat, **Diyojen**, 20 Mart 1287, S:14

Bir Varaka, **Diyojen**, 23 Teşrin-i Sâni 1287, S:74

Bir Yelken Sefinesi Derûnunda, **Diyojen**, 2 Kanûn-ı Evvel 1286, S: 4

Burun, **Diyojen**, 18 Şubat 1286, S:9

ÇAKIR Hamza, Tarihimizin İlk Mizah Dergisi Diyojen'in Kapatma Cezalarına Yine Mizahi Yoldan Gösterdiği Tepkiler, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, yıl: 2006, S:15, s.168

Diğer, **Diyojen**, 23 Teşrin-i Sâni 1287, S:73

Diğer, **Diyojen**, Teşrin-i Sâni 1287, S:70, 13

Diyojen künyesi, **Diyojen**, 27 Nisan 1287, S:16

Diyojen'in Avdeti, **Diyojen**, 20 Temmuz 1288, S:124

DOĞRAMACIOĞLU Hüseyin, Namık Kemal'in İbret Gazetesinde Sıraladığı Sosyal Tenkitler ve Çözüm Önerileri, **Turkish Studies**, Volume 6/1 Winter 2011

Eczacı Dükkânında, **Diyojen**, 16 Teşrin-i Sâni 1286, S:3

Fıkra-i Meşhura, **Diyojen**, 2 Kânûn-ı Evvel 1286, S:4

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

<http://www.karikaturculerdernegi.org/detay.asp?id=5996>(Erişim
20.06.2011)

Tarihi:

İhtarât-ı Ticariye, **Diyojen**, 10 Temmuz 1287 , S:34

Kadınlar, **Diyojen**, 4 Şubat 1286, S:7

Karikatür, **Diyojen**, 14 Mayıs 1288, S:121

Karikatür, **Diyojen**, 20 Mayıs 1288, S:123,

Kıyafetnâme, **Diyojen**, 28 Kânûn-ı Sâni 1286, S:6

Mektepte, **Diyojen**, 23 Kanûn-ı Sâni 1286, S:5

Mütalaat-ı Hikemiye, **Diyojen**, 28 Kânûn-ı Sâni 1286, S:6

Mütenevviye, **Diyojen**, 13 Teşrin-i Sâni 1287, S:70

Nüfus, **İbret**, S:9, 25 Haziran 1872

Paça ve Kuskus Pilavı, **Diyojen**, 20 Şubat 1286, S:10

Sadâbâd, **Diyojen**, 6 Mayıs 1287, S:18

Şeker Yetiştirme, **Diyojen**, 5 Haziran 1287, S:24

Şuradan Buradan, **Diyojen**, 7 Nisan 1287, S:15

Tesbihat, **Diyojen**, 27 Nisan 1287, S:16

Üsküdar Vapurundan, **Diyojen**, 15 Haziran 1287, S: 28

Rast Gele, **Diyojen**, 19 Teşrin-i Sâni 1287, S:72

Diğer, **Diyojen**, 9 Teşrin-i Sâni 1287, S:69

İstanbul Gazeteleri Dekâyık-Şinaslığı Arttırdılar, **Diyojen**, 20 Teşrin-i Sâni 1287, S:75.